

Obesutten 2020 - abstract

Vad döljer sig bakom begreppet Obesuttna?

Hans Andersson, Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet

När jag skrev min studie om Torp och backstugor i Länghem (Torp och backstugor i Länghem. En studie av bebyggelseförändringar från 1600-talet till början av 1900-talet Lund Studies in Historical Archaeology 4. Lund 2007) var det lätt att konstatera att det fanns stora skillnader mellan de obesuttna boställena. Det gällde inte bara skillnader mellan torp och backstugor eller mellan torp och soldattorp som man vanligen tänker på. Jag tänker gå tillbaka till vad jag den gången skrev och diskutera ett antal olika grupper för att se hur de skiljer sig åt. Min utgångspunkt är länghemsmaterialet vilket kan tyckas lite magert, eftersom det rör sig om en enda socken, men jag menar, att det kan ge ingångsdata för en diskussion och också visa på källmaterial, som man inte alltid tänker på. Jag har planerat att jag skulle ta upp herrskapstorp och bondetorp, torp och stortorp, torpens arealer och också något om torp och backstugor. Kanske kommer jag också att ta upp omvandlingen av torp till mantalssatta gårdar och tvärtom.

Etnisk proletarisering, mångkultur och homogenisering: Samer Mellansverige under tidigmodern tid

Jonas Monié Nordin, Institutionen för arkeologi och antikens historia, Stockholms universitet

Det för- och tidigmoderna samhället präglades av mångkulturalitet och mångspråkighet. En relativt stor och vitt spridd samisk befolkning levde runt om i Mälardalen och är belagd i bland annat kyrkoböckerna. Arkeologiska fynd, ortnamn och spridda skriftliga uppgifter, indikerar att den samiska befolkningen har en lång historia i Mellansverige. Under 1700-talet uppstod det så kallade sockenlappssystemet som ett resultat av kronans försök att fördriva samer från Mellansverige. Samer skulle nu inte längre bo utanför fjällvärlden. Som ett svar på detta och för att behålla särskild kompetens i bygden, antog enskilda socknar, samer eller samiska familjer för att sköta hästslakt, vargjakt, slöjd och andra specifika arbetsuppgifter. Systemet kom att få relativt stor spridning i Dalarna, Gästrikland, Hälsingland, Uppland och Västmanland, men har trots det lämnat efter sig ett blygsamt skriftligt källmaterial. Genom arkeologiska, etnologiska och historiska källor, men framförallt genom rumsliga studier har det varit möjligt att undersöka denna historia närmare. Med utgångspunkt från fältstudier av ett antal samiska miljöer från tidigmodern tid tillsammans med arkeologiska undersökningar, presenteras hur etnisk identitet genom symbolisk interaktionism kom att skapa möjligheter och strategier för den samiska befolkningen trots ökat tryck på assimilering. Avgörande för dessa strategiers framgång var de rumsliga begränsningar men även möjligheter som de mellansvenska samerna brukade.

De fattiga och samhällsorganisationen. Några nedslag det svenska allmogesamhällets formalisering och omformering i skuggan av fattigvårdsfrågan

Peter Olausson, Karlstads universitet

En stark ökning av Sveriges befolkning och en ökad betydelse av jordägandet som en grundbult för samhällsinflytande hade sin baksida i det vi ofta kallar allmogens differentiering. Skapandet av de obesuttna grupperna – torparna, backstugusittarna, statarna och andra – var en konsekvens av

förändrade ekonomiska och juridiska realiteter och i den aspekten en variant av vad som skedde långt tidigare i en del kontinentala länder i feodalväsendets etableringsfas. För Sveriges del kom de obesuttna grupperna att utgöra en oundgänglig, billig arbetskraft för att utveckla jord- och skogsbruksekonomi och därigenom också för att göra ackumuleringen av kapital inom den framväxande hemmansägargruppen möjlig. Den socioekonomiska uppspjälkningen av landsbygdsbefolkningen hade alltså påtagliga vinnare och förlorare, samtidigt som en större produktivitet sakta bidrog till mer resurser på hushållsnivå för i princip alla.

Av intresse i det här sammanhanget är att ställa frågan om vilken roll de obesuttna och de definierat fattiga hade när det gäller förändringen av den lokala samhällsstrukturen i stort. Fattigdomsfrågan och den växande gruppen av obesuttna diskuterades i politiska sammanhang från riksdag ner till sockenstämmor och som ett resultat kom lagstiftningen att förändras. Man kan se en formalisering av socknarnas styresformer och under loppet av 1800-talet också en ökning av fattigvårdsbudgetarna i förhållande till socknarnas och de senare kommunernas ekonomiska helheter. Lokala studier pekar på att de som styrde socknarna också fick ett ökat intresse av att reglera de fattigas och obesuttnas boende, genom att anvisa inte bara boplatser – som de västgötska tårna – utan också hus i samhällsägande. Det gällde givetvis fattigstugor/fattiggårdar av kollektiv art, men även individuella lösningar förekommer tydligen.

Den här kopplingen mellan de fattiga/obesuttna och den lokala samhällsstrukturens förändring står i fokus för det jag kan ta upp vid konferensen, om det är av intresse. De empiriska exemplen är just exempel och det är tendenser jag har möjlighet att ta upp – ingen generellt giltig bild av hela landets utveckling på området.

Två torp i norra Skåne – vad gjorde vi då?

Annika Knarrström, Arkeologerna, Statens historiska museer

I början av 2000-talet planerades utbyggnaden av E4:an genom norra Skåne, förbi Örkelljunga och Skånes Fagerhult. Lämningarna efter några kända historiska bebyggelser berördes av exploateringen, däribland torpen Grisavad och Rosts täppa. På den tiden var lagstiftningen och den antikvariska praxisen inte på lägenhetsbebyggelsernas sida. Likväl skulle vissa undersökningar göras på platserna, fokuserade på ”erkända” lämningar såsom till exempel rösen och kolbottnar. Men hur skulle vi förstå dessa lämningar, utan att undersöka och analysera kontexten? Och hur skulle vi gå tillväga, för skapa oss en bild av sammanhang, tidsdjup, disposition och livsvillkor, när vi var arkeologiskt kringskurna?

Undersökningarna var verkligen inte strategiskt planerade. Följden blev att vi helt enkelt högg igång med fältjobben och på ort och ställe gjorde val och insatser ifråga om dokumentation och undersökningsmetoder. Först i efterhand uppstod möjligheter att undersöka skriftliga källor, analysera landskapet, jämföra med andra, näraliggande bebyggelser och leta efter historierna. Genom att lägga ihop undersökningarna, i arkiv och i fält, kunde vi teckna bilderna av två torp, inte bara platserna i sig utan också i sammanhang. Grisavad visade sig inte bara vara etablerat sedan flera hundra år, utan också – i all sin anspråkslöshet – vara en plats att räkna med. Medan Rosts täppa, så välorganiserat och rejält som det framstod, verkade ha varit i bruk i mindre än hundra år. Hur vi arbetade oss fram till dessa resultat och tolkningar är exempel på tillvägagångssätt, där fokus skiftar från enskildheter till mer övergripande perspektiv.

Kring Ringgatan - de obesuttnas betydelse för bymiljön, ca 1700–1950

Rosemarie Fiebranz, Uppsala universitet

I det tvärvetenskapliga projektet Kring ringgatan samarbetar arkeologer, historiker, namnforskare och bebyggelsehistoriker kring platsen Ekeby by i Vänge (Uppland), som vi utforskar med skriftliga & muntliga källor, historiska kartor, GIS, markradar m.m. Av byns fem frälsehemman var tre sedan 1500-talet anslagna till ärkebiskopen som lönehemman. Byn är oskiftad och välbevarad med 1700-talets byplan och 1800-talets hus, som ger visuellt och kognitivt fokus på jordbruket och arrendatorerna på de relativt stora gårdarna.

I skriftliga källor glimtar dock spår fram av fler människor, obesuttna, som levde och verkade i och nära byn. Utöver soldaten på soldattorpet, och torpare på några dagsverkstorp, nämns vid 1800-talets mitt hushåll under biskopens arrendegårdar, på lägenheter, som Vretbo. Därtill nämns i längderna de inhyses i landbondehus: änkor, förståndshandikappade, de som kallades lantarbetare, men troligen mer var diversearbetare som försörjde sig på transporter, hantverk och och olika påhugg.

I traderat och levande minne från sent 1800- och 1900-tal i och kring Ekeby, omnämns ibland dessa i byn boende arbetare. Däremot uppmärksammas inte *utanvidsbefolkningen*: de obesuttna på lägenheter (1800-talets ord: kojor, backstugor)¹ i historieförmedlingen om byn. De är osynliga källor som kartor och husesyner. Risker är stor att de obesuttna suddas ut från Ekebys historia, vilket skulle göra våra resultat och berättelser – som syftar till en helhetshistorik om platsen – skeva och ofullständiga.

Genom noggranna sökningar i skriftliga källor, riktade frågor vid minnesträffar och exkursioner i fält, med de äldre kartbilderna som utgångspunkt, bör goda möjligheter finnas att lokalisera och identifiera platser för backstugor och "lägenheter" i landskapet, för att integrera dem i de historiska kartöverläggen. Materialet från längder bör sammanställas, tolkas och levandegöras, med kronologi, namn, individers arbete och hantverk, hushållsrekonstruktioner, släktrelationer och flyttningar in i och ut från området. I föredraget vill jag diskutera tvärvetenskapliga frågor, metoder och möjligheter att lyfta fram, undersöka samt problematisera betydelsen av de obesuttnas liv, arbete och aktiviteter i landskapet, för Ekebys och andra byars ekonomiska och sociala historieskrivning.

På hamnen, vid stranden och på fjället: ett bohuslänskt perspektiv

Linnea Nordell och Kristina Lindholm, Bohusläns museum

Föredraget utgår från de fysiska lämningarna i landskapet och spåren efter de obesuttnas bebyggelse och markutnyttjande, karaktäristiska för Bohuslän. De kan härröra från flera olika brukare såsom strandsittare, torpare och backstugusittare. Lämningarna är varierade och utgörs av bland annat husgrunder, hägnadssystem, torvlador, fossil åkermark och tomtningar.

Förutsättningarna för de obesuttna i Bohuslän har delvis en annan karaktär än i övriga Sverige. Det ständigt närvarande havet och sillperioder har gett upphov till strandsittarbebyggelse sedan 1500-talet och framåt. Sillberedningsindustrin på 1700-talet ledde till en omfattande avskogning av utmarkerna, på bohuslänska hamnerna, vilket bidrog till behovet av torvtäkt till husbehov.

Utmarkerna kom också att bli hem för olika grupper av obesuttna. Skälen var flera: fattigdom till följd av sillperiodernas upphörande; befolkningsökning, förföljelse eller social utsatthet.

I vårt föredrag vill vi presentera ett bohusslänskt perspektiv på lämningarna och hur de uppmärksammas i museets dagliga kulturmiljöarbete. Vi berättar exempelvis om ett typiskt(?) utmarksområde med torp och backstugor; lämningar efter torvlador; strandsittarbosättningar och bosättningar för resandefolket från 1800- och tidigt 1900-tal.

Majlyckan, Bäckströms intaga och var finns spåren efter Janstorp?

Ann-Charlott Feldt, Östergötlands museum

Spåren efter de obesuttna varierar mycket, både ute i landskapet och i bevarade arkivhandlingar. Jag kommer här att presentera tre objekt med mycket skilda källägen, såväl avseende arkivalier som lämningar och fynd, och därmed olika problem som följer med objekten.

Det man vanligen förväntar sig är en syllstensgrund med ett spismursröse, kanske spår efter en uthusgrund och möjligen en stenröjd yta för lite odling. Precis en sådan plats är Majlyckan på Öna i Nykils socken. Men var det verkligen Maja Månsdotter som bodde där vid slutet av 1700-talet? När var platsen egentligen bebodd? Stugan finns inte med på några historiska kartor och informationen i arkiven i övrigt är ganska bristfällig. Vi kan inte heller vara säkra på hur gammalt namnet Majlyckan är.

På Göstrings häradssällmanning får den avskedade soldaten Nils Bäckström bosätta sig på en liten del av marken som hör till soldattorpet Hult. Senare sker en lantmåteriförrättning då intagan registreras och karteras. Bäckströms intaga är placerad längst bort, på den stenigaste och eländigaste delen av soldattorpets mark. När torplämningarna först upptäcktes av en hembygdsintresserad Boxholmsbo rapporterades platsen in till läns museet som en fornborg. Här finns inte mycket odlingsbar mark men desto fler stenmurar, såväl i form av husgrunder som stengärdesgårdar och andra stenmurar.

Janstorp kom att bli en del av en utredning etapp 2 för Ostlänken. Det är ett skattlagt torp med belägg från 1691. Här finns bra källor i form av kartor, kyrkböcker och mantalslängder m m. I arkivalierna från 1800-talet går det att ana ett gradvis "förfall" av enheten och till slut uppgår marken i Bäckeby's jordar medan bebyggelsen finns kvar ytterligare en tid men tycks vara helt borta vid laga skiftet 1863. På tomten finns syrener och slån men inga synliga spår efter bebyggelse. Inte heller vid utredningen påträffades några tydliga spår efter de hus som stått på platsen och ytterst få fynd påträffades.

Bare en husmannsplass – arkeologiske undersøkelser med skolebarn

Hilde Rigmor Amundsen, Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), Oslo

Gamle husmannsplasser (torp) ligger forlatt i dagens landskap. Mange vil kanskje si at vi må glemme sorgene om tidligere tiders fattigdom, men - bør husmannsplassene lide en skjebne som historiens glemte minner?

På Hedmarken, et av landets rikeste jordbruksdistrikter, var husmannsvesenet omfattende. Gårdene er tradisjonelt formidlet som det fremste historiebærende elementet i det storslåtte kulturlandskapet. Med gårdene fulgte også husmannsvesenet, en institusjon med en lang kontinuitet fra 1600-tallet til første halvdel av 1900-tallet. Husmannsplassene representerer en materiell kultur som vitner om sosiale strukturer i et klassesdelt jordbrukssamfunn. Det er en spennende, men samtidig en problematisk og skjult kulturhistorie.

Hvordan få ny kunnskap, og hvordan formidle husmannsvesenets historie? En innfallsvinkel er gjennom arkeologiske undersøkelser. Jeg vil i dette innlegget presentere to små utgravninger av husmannsplasser på Hedmarken. Undersøkelsene ble gjennomført på frivillig basis i samarbeid med lokale barneskoler, samt med begrensede forskningsmidler.

Det første prosjektet var undersøkelsen av husmannsplassen Søndre Åsgårdstua, utført sammen med Tangen barneskole i 2010-2011. Plassen ligger på Tangen sør i Stange kommune. Jeg hadde på forhånd knyttet kontakter med lokale krefter, spesielt en person som hadde jobbet med historiske og muntlige kilder i tilknytning til en forlatt husmannsgrend. Den andre husmannsplassen het Holmen og ligger i Vang i nabokommunen Hamar. Denne tufta ble gravd sammen med Lunden barneskole i 2016-2017. Her hadde jeg et samarbeid med historielaget, som hadde funnet fram til kilder om Holmen og nærliggende plasser.

På begge plassene ble undersøkelsene utført på kun to uker over to år. Jeg var den eneste arkeologen, og gravde sammen med skolebarn, lærere og andre fra lokalbefolkningen. Hustuftene ble ikke totalgravd. Områder med mye funn ble vektlagt av pedagogiske hensyn. Både på Søndre Åsgårdstua og Holmen valgte vi å undersøke mest i det som etterhvert viste seg å ha utgjort kammerset i begge husene. Til tross for begrensninger og metodiske utfordringer, ga gravningene gode resultateter i form av forskjellige materialkategorier fra husholdningene og andre hendelser.

Från Fångpanna till Forss: Resultat och erfarenheter från undersökningen av båtsmanstorp Långnäs 93, Timmernabben, Kalmar län

Nicholas Nilsson & Ulrika Söderström, Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum

Från mitten av 1600-talet och drygt 200 år framåt tjänstgjorde tusentals män i olika åldrar som båtsmän i den svenska flottan. Som båtsman fick man sin lön, kläder och ett båtsmanstorp med tillhörande odlingsbar mark betald av socknens rikaste bönder. I utbyte stod man till flottans förfogande och många av de män som tjänstgjorde var därmed borta från hem och familj under långa perioder. Trots att båtsmansyrket sågs som ett gott sätt att försörja sig, levde de flesta båtsmansfamiljer på marginalen och tvingades inte sällan ta upp andra yrken vid sidan av. Vilka spår har båtsmanlivet avsatt i det skriftliga och arkeologiska källmaterialet? Hur kan vi förstå och tolka det i relation till kunskapen om andra s.k. obesuttnas liv och livsvillkor?

Våren 2018 fick Museiarkeologi sydost möjlighet att, i samband med Trafikverkets utbyggnad av en gång- och cykelbana från Mönsterås till Timmernabben, undersöka båtsmanstorp Långnäs 93 arkeologiskt. I det här föredraget presenterar vi resultaten och erfarenheterna från undersökningen och öppnar upp för diskussion kring frågor relaterade till båtsmanstorpens arkeologi.

Torpare, frälseandbor, husfolk, statorpare och utfattiga änkor – nya möjligheter inom uppdagsarkeologin, exempel från Snapptuna, Västmanland.

Anna Lagerstedt & Åsa Berger, Arkeologikonsult

Åren 2016-2017 undersökte Arkeologikonsult ett mycket omfattande fornlämningsområde vid Molnby i Vallentuna. I området fanns förhistoriska lämningar från gravar, boplatser och odlingslämningar från bronsålder fram till vikingatid. I detta förhistoriska landskap fanns också en historisk bebyggelse med flera bebyggelselägen. På en karta från 1680 framträder två av dessa enheter, Snapptuna (gård) och Snapptuna torp. I de skriftliga källorna, de äldsta från 1538, framgår

det tydligt att bebyggelsen i Snapptuna under hela den tid den existerar, fram till början av 1800-talet, utgörs av underlydande enheter till Molnby säteri.

I Molnbyprojektet utpekades den historiska bebyggelsen som ett prioriterat undersökningsobjekt redan i Länsstyrelsens kravspecifikation. ”De omfattande lämningarna från historisk tid förefaller kanske ha den största potentialen både ur ett vetenskapligt perspektiv och (inte minst) ur ett pedagogiskt/förmedlingsperspektiv”.

Vi hade genom projektets inriktning möjlighet att undersöka de historiska lämningarna med mycket hög ambitionsnivå, båda vad gäller utgrävningsmetod, dokumentation och insamling av fynd och prover. Under fältarbetet lades exempelvis 37 % av fälttiden på undersökningen av de historiska lämningarna jämfört med de förhistoriska.

I efterarbetningen av materialet har vi haft möjlighet att komplettera de arkeologiska resultaten med olika slags analyser, både naturvetenskapliga och fynds specifika. En noggrann genomgång av det skriftliga källmaterialet ingick också i analysen.

Undersökningen av de obesuttna i Snapptuna kan därmed sägas vara mer omfattande än var som är, eller har varit, brukligt. Vad har då detta resulterat i för ny kunskap om de obesuttna i Vallentunabygden under 1600- och 1700-talen? Några exempel kommer att ges där vi tycker oss ha kommit längre än vanligt tack vare projektets omfattning.

Västsvenska torp och torpområden. Likhet och variation.

Christina Rosén, Arkeologerna, Statens historiska museer

Det finns ibland en tendens att behandla torp och torpare som en enhetlig grupp, med likartade villkor och levnadsmiljö. I själva verket var variationen stor, även mellan närliggande torp. Jag kommer att presentera några olika torp och torpområden (torpkluster) från i huvudsak 1800-talets Västsvetrike och diskutera vilka förutsättningar torparna har haft och vilka strategier de valt för att hantera tillvaron som obesutten. Studien bygger på enstaka arkeologiska undersökningar men framför allt på fältinventering, historiska kartor och olika arkivkällor. Så gott som samtliga undersökta torp är bondetorp och levnadsvillkoren för de bönder vars mark torpen låg på kommer att kort beröras i syfte att diskutera det sociala och ekonomiska avståndet mellan grupperna. Hur stort var det egentligen och vilka var banden mellan dem? En utgångspunkt här är Agneta Boqvists studie av böndernas mångsyssleri i Bollebygds härad.

Obemärkt? - Problem och möjligheter med att spåra den nyare tidens urbana gömda och glömda

Martina Hjertman, Göteborgs universitet

Under arkeologins framväxt i Sverige har ett forskningsfokus som riktats mot monumental arkitektur, stadskärnor samt specifika tidsperioder, skapat luckor i vår samlade kunskap om urbana platser och dess invånare. I många städer är mycket av de tidigmoderna stadslagrenas bortschaktade utan dokumentation. Likaså skyddas idag främst innerstäderna genom Kulturmiljölagen, medan urbana utkantsområden och förstäder ofta saknar samma skydd fastän de varit ekonomiskt viktiga för staden och hyst stora populationer. Arkeologisk information saknas därför ofta angående sådana, lagmässigt oskyddade urbana periferier. Då empiriska undersökningar av dessa ytterområden

saknas, kan istället populära beskrivningar av dem florera – t.ex. att de varit farliga och våldsamma platser, bebodda av fattiga och suputer.

Presentationen syftar därmed till att diskutera hur vi som arkeologer kan spåra olika typer av marginalitet, särskilt när tillgången på arkeologisk data är liten eller frånvarande. Utgångspunkt för diskussionerna tas i historiska Göteborg med periferier. Fastän en stor, stadsliknande bebyggelse uppkom från 1700-talet i Majorna, är område inte skyddat genom KML. Eftersom det fungerade som en lantlig församling fram till upptagandet som stadsdel i Göteborg 1868, skiljer sig inte bara det arkeologiska, men även det historiska källäget jämfört med Göteborg.

Presentationen kommer att ta upp möjligheter, och begränsningar, i att använda olika historiska källmaterial för att hitta urbana obesuttna och marginella. Likaså i vilka miljöer, och centrala eller perifera platser, marginaliteten kan spåras till, kommer att tas upp i presentationen. Även om de perifera utkansbebyggelserna är dåligt utforskade, måste vi även söka bortom elit och monumentalitet, även inne i centralt belägna stadsmiljöer.

Obesutten i staden - om hus, hushåll och boendets sociala former 1600-1850.

Göran Tagesson, docent historisk arkeologi, Arkeologerna, Statens historiska museer.

Under tidigmodern tid skedde stora förändringar i den urbana miljön. Nya städer anlades och de flesta gamla städer kom att regleras under framför allt 1600-talet. Under 1700-talet avstannade den rumsliga expansionen, men en fortsatt urbanisering och inflyttning till städerna ledde till att trångboddheten ökade och nya boendemönster växte fram. Under perioden har husens utseende och inre rumsliga struktur förändrats på ett omvälvande sätt. Samtidigt förändrades sättet att bo tillsammans, allt fler invånare kom att bo som hyresgäster, och hushållens sammansättning blev mycket mer varierat.

I projektet Hus och hushåll i svenska städer 1600–1850 har dessa frågor analyserats utifrån ett arkeologiskt och byggnadshistoriskt källmaterial. Förändringar i husens morfologi och rumsliga struktur har kunnat analyseras tillsammans med hushållsrekonstruktioner, som bygger på ett skriftligt källmaterial. Viktiga frågor i projektet kretsar kring framväxten av en hyresmarknad, konstruktion av nya typer av hus med lägenheter, liksom frågor kring genus, agency och privacy. Centralt i projektet står metodiska och teoretiska ansatser för att korrelera arkeologiska och historiska metoder och källmaterial.

I mitt bidrag kommer jag utifrån projektet diskutera sociala aspekter av hus och byggnader, relationen mellan arkeologi och byggnadshistoria, och mellan arkeologi och historia, samt förutsättningarna för kunskapsuppbyggnad kring bredare sociala gruppers lämningar och kulturarv under perioden.

Omställning i kolerans tid. Arkeologi och social historia i ett småländskt fattigkvarter.

Claes Pettersson, Sydsvensk Arkeologi

När man diskuterar de obesuttnas tillvaro under 1700- och 1800-tal är det vanligtvis agrara miljöer man tänker på. Städernas egendomslösa förblir anonyma, speciellt med tanke på hur få arkeologiska undersökningar som berört denna typ av kontexter. Spisrummens och hyresbarackernas boendevillkor har sällan blivit föremål för närmare studier. I samband med storskaliga utgrävningar i

Jönköpings tidigmoderna delar, den stad som skapades för stormaktstidens behov, har emellertid gårdsmiljöer med infogade fattigbostäder kommit att dokumenteras.

I kvarteret Apeln fanns välmående köpmans- och hantverksgårdar där små lägenheter passats in. Det närbelägna Diplomaten var istället ett varierat hantverkskvarter där olika verksamheter rymdes. Här kom en förödande eldsvåda vintern 1790 att förorsaka en försämring av bebyggelsen. Hastigt uppförda hus, tänkta som tillfälliga lösningar efter branden, permanentades. Som ett resultat kom det nu slitna området omtalas som en av landets sämsta boendemiljöer i Hyresgästföreningens undersökning 1936.

I detta föredrag presenteras de undersökta bostäderna i kvarteret Apeln; sekundärt inrättade spisrum och innerstadens tidigaste hyreskaserner. Bostäder för egendomslösa, den första vågen av emigranter; de som flyttade in från den omgivande landsbygden med hopp om en drägligare tillvaro i staden.

Skriftliga källor om kvarteret Diplomaten och dess invånare visar den omställning som skedde i detta hantverksområde under första hälften av 1800-talet. Nya grupper skrevs in som ägare och delägare till fastigheterna i spåren av koleran 1830 (vilken skördade över 600 liv, en sjundedel av stadens innevånare) och som en följd av skråväsendets upplösning. Benämningar som "arbetskarl" och "grovarbetare" ersatte specialiserade hantverkare och köpmän. Detta i en tid som också präglades av den sociala oro som visades i Brödupproret 1855, en händelse av stor betydelse i Jönköpings förflutna.

Trådarna kan dras ännu närmare vår egen tid – dessa nedgångna kvarter kom att bli skådeplatsen för de så kallade Tattarkravallerna den heta sommaren 1948; oroligheter med ytterst obehagliga undertoner av etnisk rensning.

Vad som idag återstår av trästadens gårdar och boendemiljöer har kompletterats, restaurerats och gentrifierats till oigenkännlighet. Men samtidigt lever det fortfarande människor med egna erfarenheter av de fattigas, de obesuttnas verklighet i Jönköping. Det handlar om viktiga narrativ och om en social scen som inte får tappas bort i hanteringen av våra skyddsvärda stadsmiljöer!